

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

Evropské právní dějiny

Ladislav Vojáček

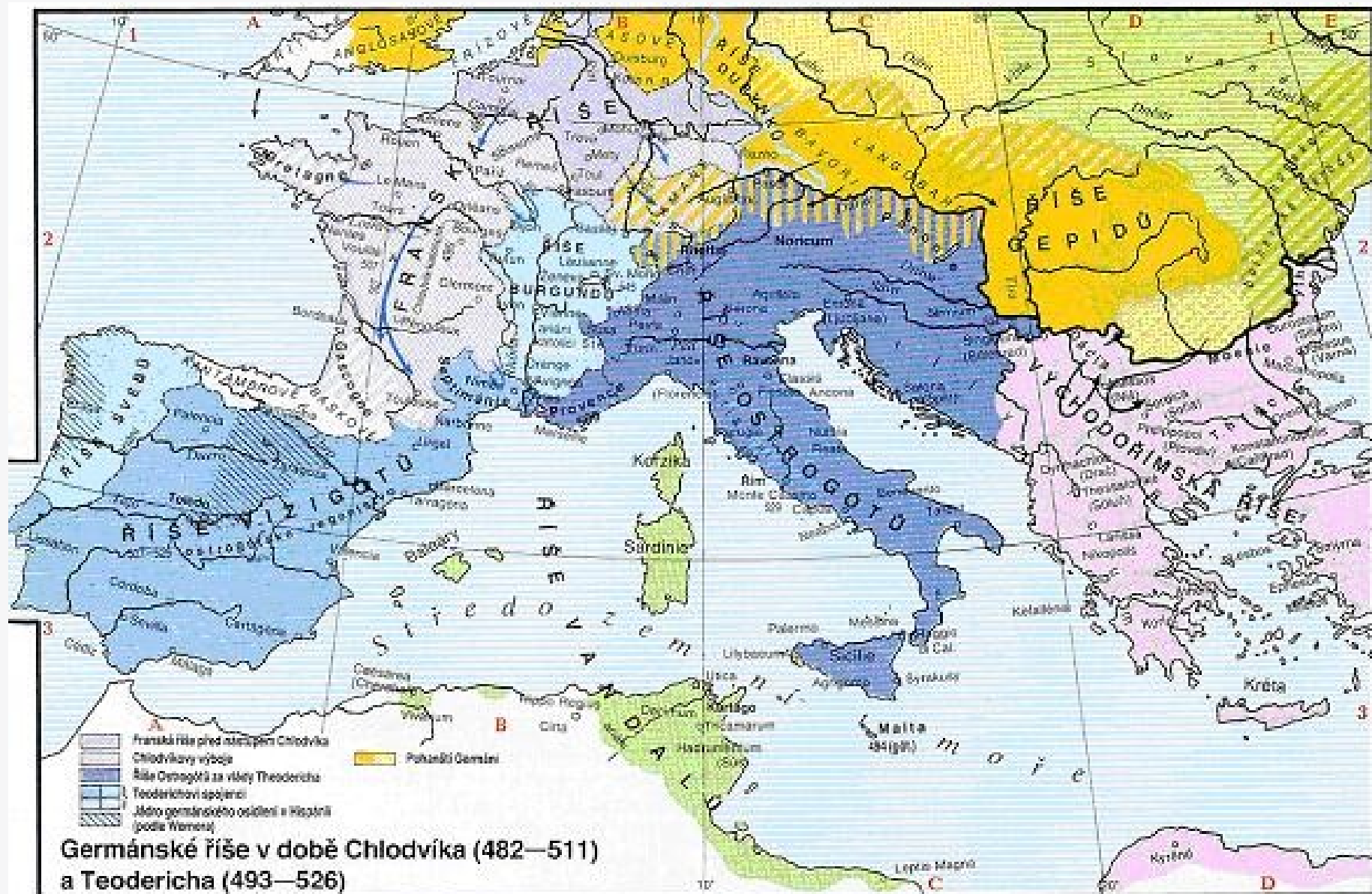

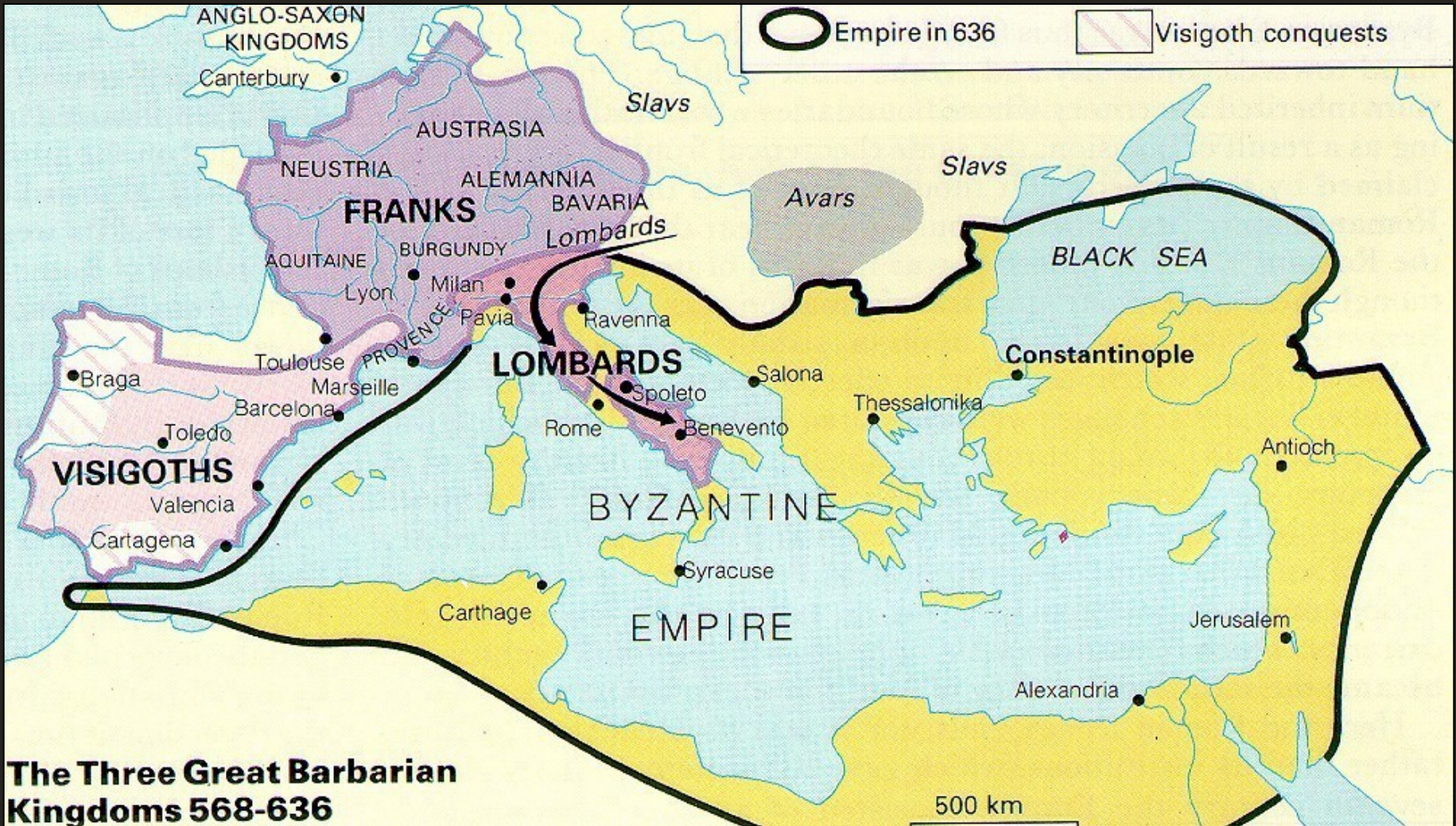
MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

Středověké a raněnovověké státy a jejich právní řády

Ladislav Vojáček

Tři velká germánská království

Středověk

(476 - různé události z 15. století/1620)

- periodizace
  - raný
  - rozvitý (vrcholný)
  - pozdní
- západní X ostatní Evropa

Feudalismus

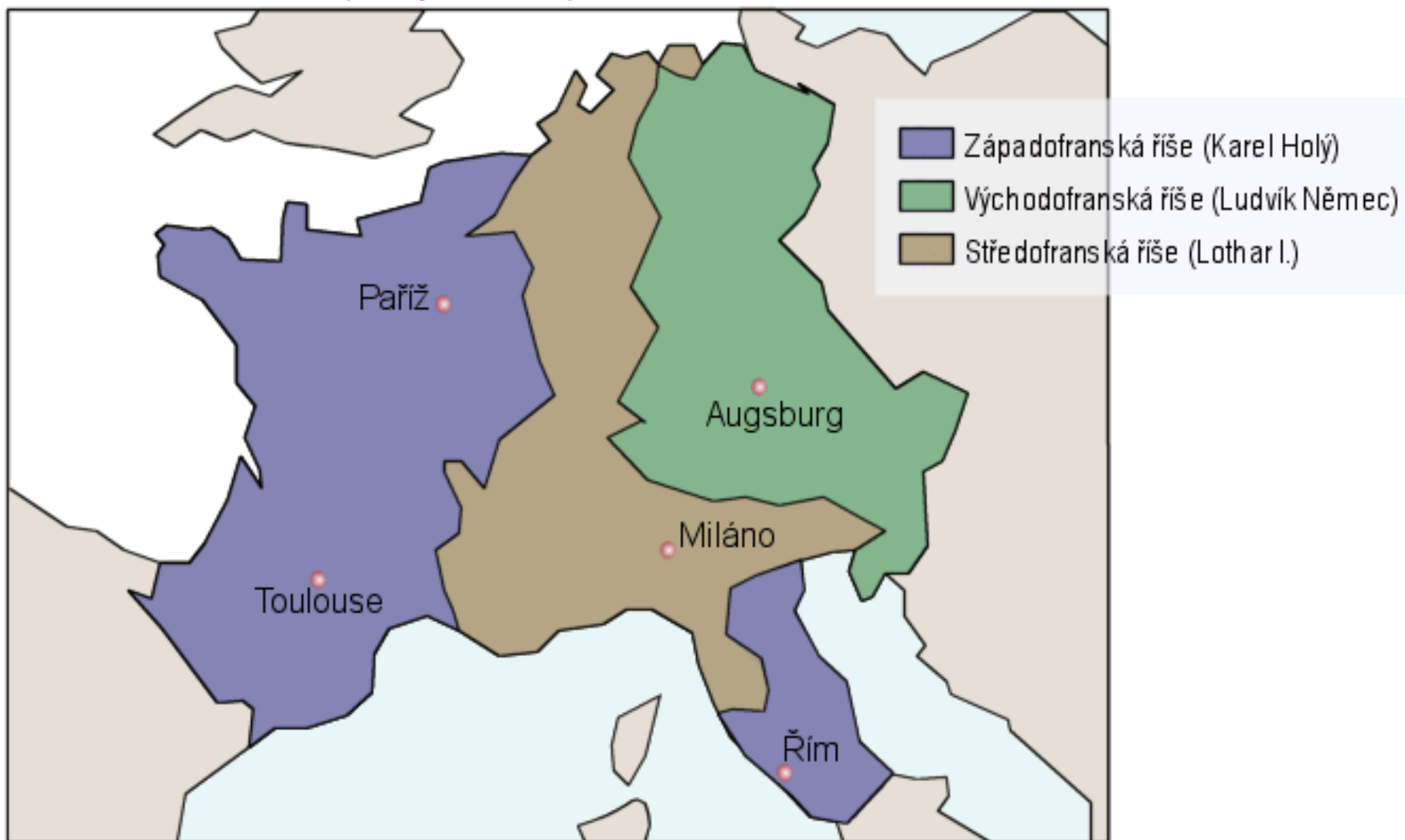
(u nás používané členění; 476 – 1848)

■ periodizace

- raný = patrimoniální
- feudální rozdrobenost
- rozvitý (vrcholný) = stavovství
- pozdní = absolutismus

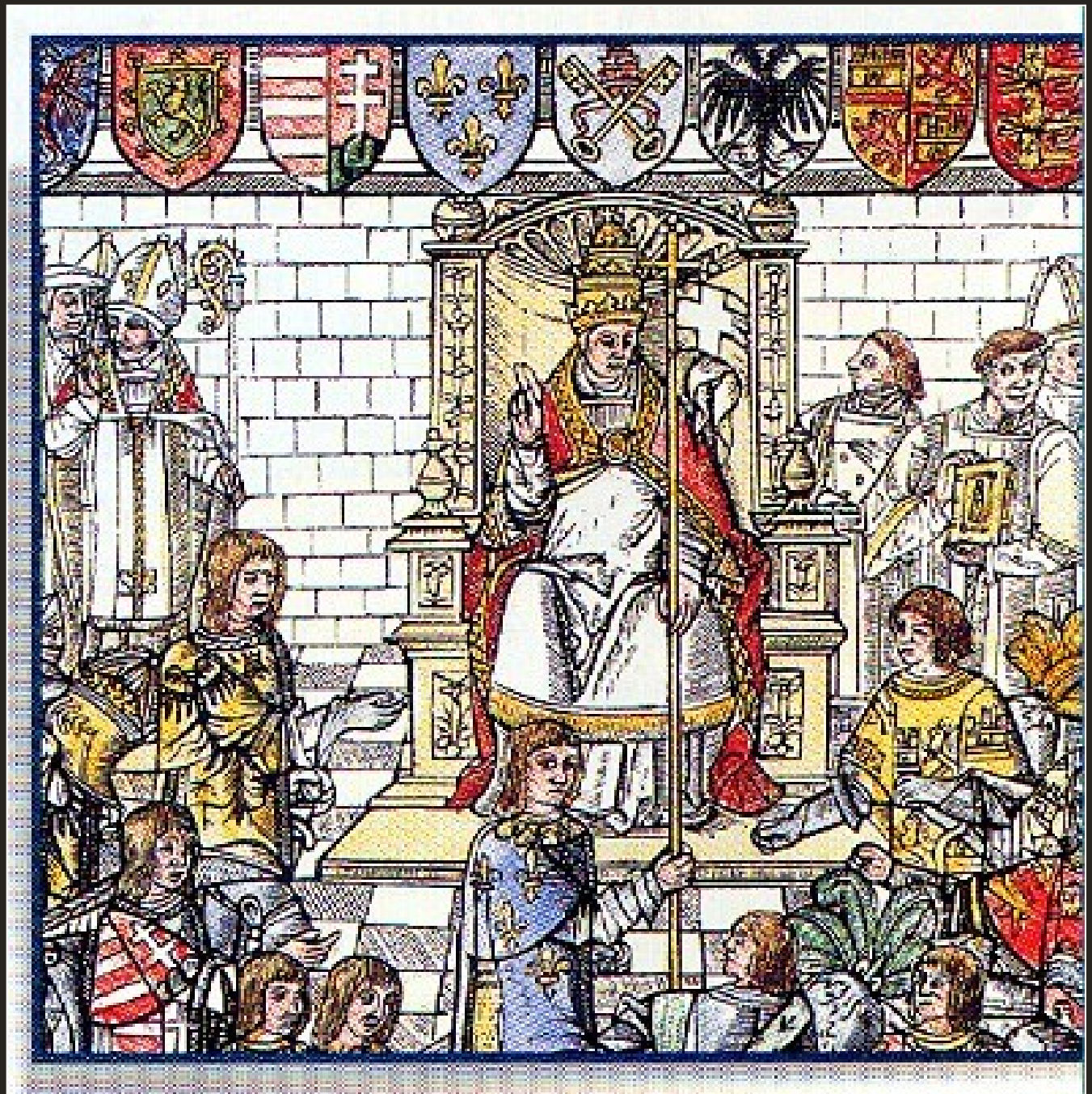
■ západní X ostatní Evropa

Verdunská smlouva (843 po Kristu)

Papež Urban II.

Charakter středověké společnosti

■ typicky agrární

- společenské postavení jednotlivce se odvíjelo především od jeho vztahu k půdě

- X italské městské republiky (námořní obchod)

- X Norsko (rybolov)

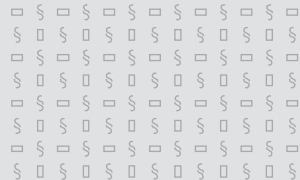
■ města cizím prvkem

■ monarchie

Sociální struktura raně středověké společnosti

- reprezentanti jednotlivých rodů (stařešinové) = ztráceli na významu
- nová společenská elita
  - vojenští náčelníci – z nich knížata či králové
  - jejich bojovníci – z nich světská šlechta
  - církevní hodnostáři – z nich duchovní šlechta
- = později **feudalita**
  - rozhodující masa obyvatelstva osobně svobodná
  - udržovalo se i otroctví
- = z obou skupin postupem času značně heterogenní skupina **závislého obyvatelstva**

Raný středověk

- centralizovaná forma vládnutí
- patrimonální pojetí státu
- v čele státu stáli panovníci (knížata, králové)
  - dědičné nástupnictví (seniorát - primogenitura)
- církve a stát v tomto období úzce spjati

Karel Veliký a rozpad franské říše

Státní aparát v době raného středověku

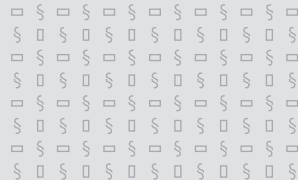
- družina - z ní úředníci (dvorští + centrální)
- lidová shromáždění - z nich shromáždění předáků země (koloquia, dvorské sjezdy)
  - poradní, soudní a spolurozhodující funkce

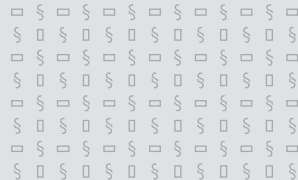
Územní správa

- území nebylo příliš stabilizované = nerozvinutá podoba místní správy
- v okrajových částech státního území vojenské jednotky
- Germáni často přebírali a uzpůsobovali původní římskou správní organizaci + doplňovali a nahrazovali ji **venkovskými královskými úředníky** (hrabě, comes, grafio)
- ve střední Evropě podobný systém **hradské správy**

Feudální politická rozdrobenost

- **rozvoj klasické feudální ekonomiky**
- panovník postoupil většinu půdy ve formě **beneficií** a pak **lén**
- vliv panovníků, resp. centrální moci, výrazně zeslábl
- **úděly** se nejednou staly základnou pro separatistické snahy
- s regionálními posuny **9. – 13. století**
- **specifické situace**: v **Anglii** se díky zvláštním podmínkám po normanské invazi prakticky nerozvinula

Stát doby krize středověké společnosti

- rozsah kompetencí panovníka stejný, ale
- X ostatní **feudálové** své domény spravovali samostatně =
  - podobný aparát jako panovníci
  - hlavu státu respektovali prakticky jen jako reprezentanta státu navenek a vojenského velitele
  - někteří se pokoušeli i o samostatnou zahraniční politiku
  - státní (královské) úřady měnili v pouhé hodnosti a vymaňovali je z panovníkova vlivu
- emancipovala se také křesťanská **církev** =
  - boj o investuru (o theokracii)
- **výsledek** = stát se začal profilovat jako **právnícká osoba (koruna)**

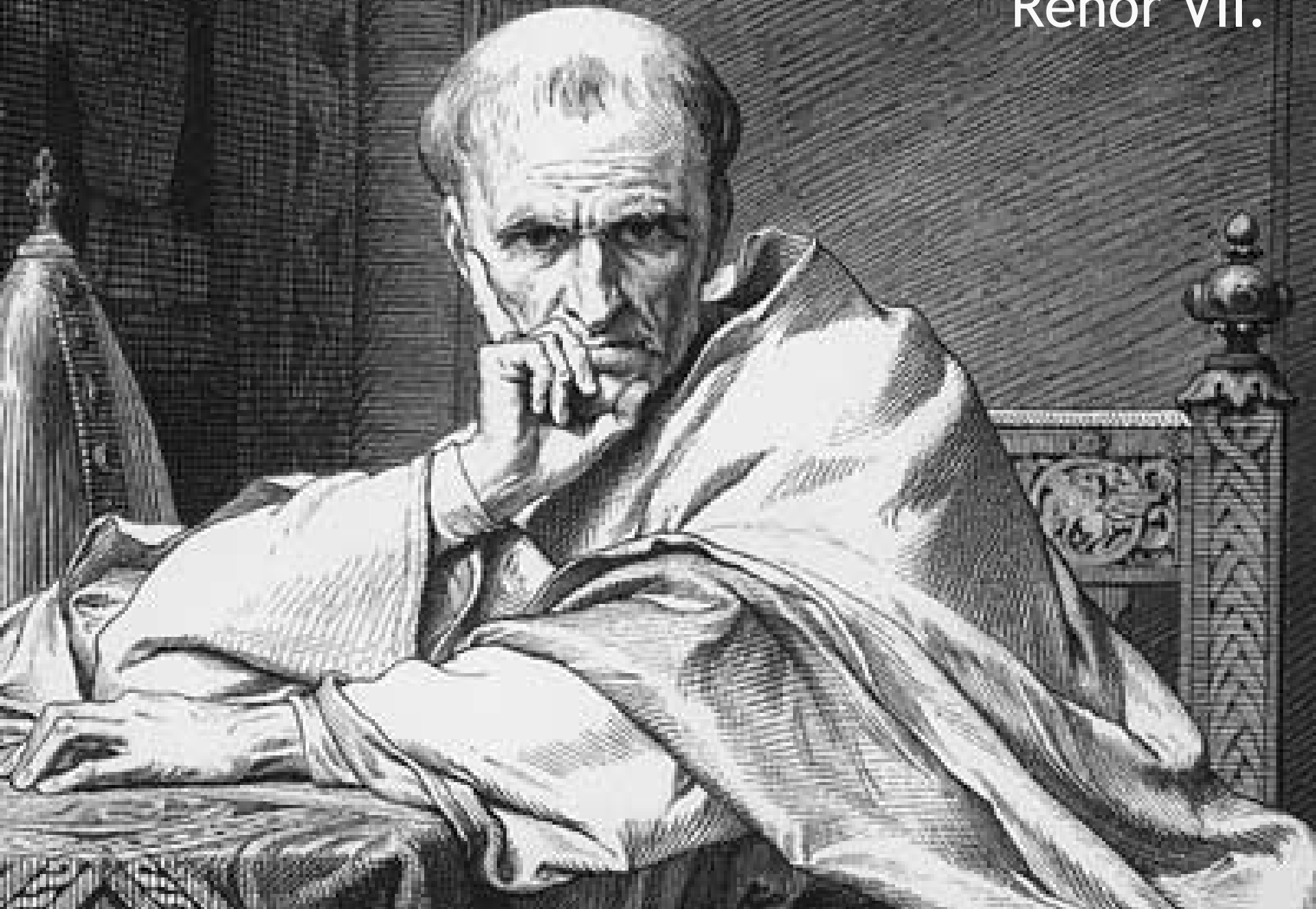
Gregori^o vii^o

Henric^o quartus

Řehoř VII.

Jindřich IV.

Bonifác VIII.

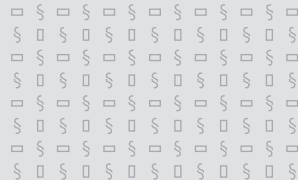

Sociální struktura

- **stavy: duchovenstvo, (vyšší a nižší) šlechta a města**
- **závislé venkovské obyvatelstvo (poddaní či nevolníci)**
  - **svobodní rolníci-nešlechtici** (ve Skandinávii měli politická práva)
  - **ve městech: i řadoví řemeslníci**, jejich tovaryši a učni, drobní **obchodníci**, různé kategorie **služebných**, ale také **cizinci** (často Židé) nebo **studenti a jejich mistři**.
  - **profesionální vojáci** (žoldnéři) ad.

Duchovenstvo

- zformovalo se jako stav nejdříve
- pevná organizační struktura
- základní privilegia:
  - a) privilegium fori (+ kanonické právo)
  - b) privilegium immunitatis
  - c) neplatnost práva odúmrti
  - d) osvobození od vojenské služby
  - e) obsazování církevních úřadů v zásadě podle principů kanonického práva
  - f) právo na výkon některých státních úřadů
  - g) podíl na volbě krále (jen vysocí církevní hodnostáři)

Šlechta

- významný moment = přechod od udělování půdy a osobních privilegií do časově omezeného užívání k jejich udělování do **dědičného užívání = klasický lenní systém**
- **šlechtický stav**, případně dva stavy
  - **šlechty vyšší** (magnáti, baroni)
  - **šlechty nižší** (rytíři, zemani)
- vnějším výrazem příslušnosti ke šlechtě **šlechtický titul**
- tendence uzavírat se (X bohatí měšťané usilovali o povýšení do šlechtického stavu)

Privilegia šlechty

- a) právo **zastávat většinu státních úřadů**
- b) právo **podílet se na volbě krále**
- c) právo být **souzen jen soudem sobě rovných** (iudicium parium),
- d) **osvobození šlechtických statků od placení daní**
- e) podrobení zvláštnímu **šlechtickému (zemskému) právu** (X ve Francii, v Anglii nebo v Rusku se však šlechtické právo oproti městskému právu neprofilovalo tak výrazně);
- f) **soudní imunita** (= právo vykonávat soudní pravomoc nad obyvatelstvem svých domén)
- g) **právo vést soukromé války**
- h) **právo branného odporu**

Lenní zřízení

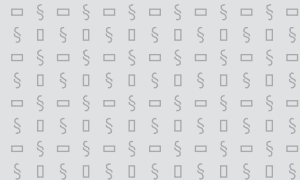
- předchůdci
  - prekaria
  - benefícia
- základy ve Francké říši v 8. a 9. století
- dále se rozvíjelo v jejích nástupnických státech
- v modifikované podobě i jinde (uherská donační soustava, ruské instituty votčiny a poměstí)

Podoby systému lenních vztahů: a) kontinentální

- komplikovaný a zdánlivě neuspořádaný systém
- tradiční franská *zásada* „**vazal mého vazala není mým vazalem**“
  - ve Francii později králové hromadí získanou půdu = centralizace
  - v Německu tzv. lenní přímus = decentralizace

Podoby systému lenních vztahů: b) anglický

- specifické podmínky po příchodu Normanů
  - centralizační zásada „**vazal mého vazala je i mým vazalem**“
  - jen dvoustupňová soustava lenních vztahů
  - nedošlo ke spojení s úřady územní správy (šerif)
- = Anglie prakticky neprošla fází feudální rozdrobenosti

Rozvoj středověkých měst

- centrum společenského života na venkově
- ještě přežívala stará římská města
- rozvojem řemesel a vnitrostátního i zahraničního obchodu
  - v Itálii od 10. století
  - v západní Evropě zejména od 11. století
  - u nás ještě o dvě století později
- samospráva
- ekonomická privilegia

Utváření měst a jejich úloha v životě země

- specifickou pozici měla města v severní Itálii (ale také v Rusku před tatarským vpádem – Novgorod, Pskov)
- v Anglii patřila všechna významná města králi
- německá města z velké části ovládli jednotliví zeměpánové = přispěla k udržení středověké rozdrobenosti
- Hanza, tj. svaz s centrem v Lübecku, ve 14. a 15. století se stal i významným politickým činitelem
- německá kolonizace ve střední Evropě
- ekonomická a politická slabost polských měst přispěla k oslabení moci panovníka

Florence

Postavení měst a měšťanů

- městský stav = městský **patriciát** (představitelé řemeslnických cechů, bohatí obchodníci stojící v čele kupeckých gild, bankéři)
- Privilegia:
  - samospráva
  - jistý **podíl na politické moci** ve státě (významnější města = královská, říšská)
  - převážně **ekonomická privilegia** – právo trhu, právo skladu, mílové právo a pod.

Závislé obyvatelstvo

- většinou **drobní výrobci závislí na feudálech**
- hospodařili na půdě světských či církevních feudálů
- orgány zeměpána = nejen moc jejich pána, ale zároveň i státní moc
- netvořili jednotnou vrstvu - s velkým zjednodušením:
  - závislí ekonomicky = **poddaní**
  - osobně závislí = **nevolníci**

Poddaní (a nevolníci)

- hospodařili na půdě svého pána (tzv. **rustikálu X dominikál**)
- odváděli rozmanité dávky a služby (**feudální rentu**)
  - robota (na dominikálu)
  - naturální dávky
  - dávky v penězích
- **banality** (iura bannaria)
- **církevní desátek**

Stavovské monarchie

- nositeli státní suverenity panovník a stavovský reprezentativní orgán = pomyslná mocenská rovnováha
  - panovníka limitovala řada stavovských privilegií a imunit
  - krajní prostředek: právo branného odporu
- extrém: šlechtická oligarchie v Polsku
- základní tendence: postupné zvětšování vlivu panovníka
  - opora u silícího měšťanstva

Státní aparát

- **ústřední orgány** zpravidla ovládla **šlechta**
- + nové orgány ustavované panovníkem (byrokracie)
- měnila se také **územní a místní správa**
  - **královští úředníci**
  - **samospráva**
    - **městská samospráva**
      - kořeny v předcházejícím období
      - v Itálii dokonce samostatné městské státy
    - **šlechtická samospráva**
      - velký vliv v Anglii a ve státech střední Evropy
    - **samosprávný prvek především v soudnictví**

Hluboká krize feudální ekonomiky

- ve 14. a 15. století na západě Evropy
  - prakticky zmizela vrstva osobně závislého obyvatelstva
  - vytvořily se příznivé podmínky pro rozvoj kapitalistického podnikání
- ve střední a východní Evropě
  - dohánění vývoje západní Evropy
  - X v 17. století tzv. druhé nevolnictví

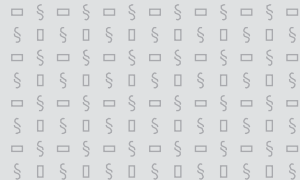
Důsledky ekonomických změn

- **cenová revoluce** (i vliv zámořských objevů)
- prohloubení už započaté **restrukturalizace** evropské ekonomiky
- **přesunutí mocensko-hospodářského těžiště** z jihu na západ kontinentu

Absolutistické monarchie

- nástroje:
  - postupně se byrokratizující státní aparát
  - sjednocující se právo
- ideový základ: **myšlenkové bohatství humanismu**
- materiální základ = **změny v ekonomice:**
  - města = centra rozšiřující se řemeslné výroby a obchodu
  - zdokonalování forem zemědělské výroby
  - rozvoj vnitřního, zahraničního i zámořského obchodu

Charakteristika absolutistického státu

- **panovnické samovládí** (Ludvík XIV.:
„Stát jsem já.“)
- **centralizace** státního aparátu
- **byrokratizace**
- vznik národohospodářské politiky
- specifické projevy v jednotlivých zemích

Byrokratizace

- státní aparát jako celek
  - jasně daná struktura
  - přesně vymezené pravomoci a působnost
  - vazby nadřízenosti a podřízenosti (a odpovědnosti)
- změna statusu státních úředníků
  - potřebné vzdělání, praxe a zkušenosti
  - přesně stanovené místo ve struktuře státního aparátu
  - úřednická práce povoláním
  - plat, zpravidla hlavní zdroj obživy
  - perspektiva úředního postupu
  - zajištění do konce života (penze)

Ludvík XIV.

Osvícenský absolutismus

- typický pro střední a východní Evropu
- ekonomické změny
- snaha modernizovat státní aparát
- Friedrich II.
- Marie Terezie a Josef II.
- Kateřina Veliká

Friedrich II. a Kateřina Veliká

Druhy pramenů práva

- právní obyčeje
- normativní právní akty
  - panovnické zákony
  - sněmovní usnesení
    - landfrýdy, kodifikace stavovských konarchií
  - jiné obecně závazné akty
  - soudní nálezy s obecnou závazností
  - (+ právní knihy)
- měnící se proporce

Vývoj kontinentálního systému práva

1. právo raného středověku a počátku doby feudální rozdrobenosti
  - v zásadě jednotné (X obsazená území)
  - X místní partikularismus
2. právo doby feudální rozdrobenosti a stavovské monarchie
  - v zásadě partikulární
3. právo absolutistických monarchií
  - jednotné

Princip personality práva

- nejstarší právo „národní“ a obyčejové = prakticky nepřenositelné
- důsledkem místní partikularismus
- kolise řešeny podle principu personality = „každý si nosí své právo sebou“
- potíže, proto postupně princip teritoriality (teritoriální závaznost měly například franské kapituláře)
- = „národní“ práva se mění v zemská

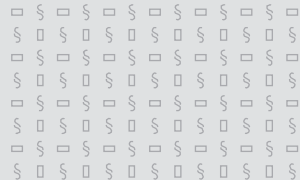
Právotvorná činnost raně středověkých panovníků

- doplňuje a zejména nahrazuje normy obyčejového práva
- dvě formy:
  - jednotlivé zákony
  - kodifikace národních práv

Královské zákony

- typicky franské kapituláře
- brzy spíše výjimečné (viz Francie)
- jednotící prvek, pak ale hlavně privilegia
- různá označení
- téměř výlučně právo veřejné
- zpočátku hlavně latinsky, od 12. st. i v národním jazyce (Rusové, Bulhaři, Srbové vždy, též na britských ostrovech)
- rozmanitý obsah

Kodifikace národních práv

- vliv psaného římského práva
- potřeba vytlačit vžitě způsoby chování (právní obyčeje)
- bohatě doloženy v západní Evropě
= leges barbarorum

Lex Salica

225
NONI. ROLOU.
LEGIS. SALIC.
CENS. FRAN.

corum in hac parte
de condita forma
magis firma pace. fidei. p. f. in
suo corpore. n. b. l. m. e. l. o. m. n. i. a. c. a. n. d. o. r.
firma. r. g. y. u. A. u. d. i. x. e. u. l. a. x. r. e. p. t. i. a.
e. d. e. a. t. o. l. i. c. a. p. i. s. t. m. c. o. n. u. g. i. a. d. m. u. n. i.
a. b. h. i. t. e. ; D. u. m. e. a. h. u. e. a. b. i. n. t. e. r. v. a. b.
b. a. p. i. m. p. r. i. o. r. a. d. o. i. n. q. u. e. r. i. t. s. e. i. t. i. c. a.
c. l. a. u. d. i. t. i. s. t. a. t. e. i. n. o. p. i. m. s. u. o. r. e. q. u. a. l. i. t. e.
e. l. i. c. i. t. a. t. i. s. i. u. s. t. i. c. i. a. m. c. o. s. t. o. d. i. t. i. s. p. i. s. t. a.
D. i. c. e. u. t. u. n. t. s. a. l. i. c. a. l. e. g. e. p. p. r. i. c. i. o. r.
p. l. u. s. g. l. i. t. i. s. q. u. i. a. u. e. a. d. i. p. o. s. e.

Středo- a východoevropské raně středověké „kodifikace“

- obsahové i formální analogie např. u
- primitivní kodifikace nejsou specifikem západní Evropy (dokonce ani středověku)
  - Zákona sudneho ljudem
  - Dekret Břetislavových
  - Ruských pravd
- časový posun dán specifikem vývoje

Konstantin a Metoděj

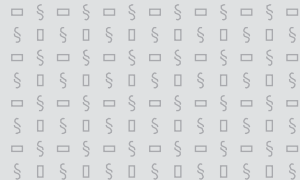
Charakteristika raně středověkých „kodifikací“

- předmět úpravy
  - přímo proti přežitkům (svémoc)
  - ochrana státu a jeho představitelů
  - ochrana soukromého vlastnictví
  - úprava postavení církve
- nebyly výlučné
- v západní Evropě je postupně vytlačují místně i personálně diferencované právní obyčeje (+ královské zákony)

System práva stavovské monarchie (příklad: český stát)

- obecné právo:
  - právo zemské
- partikulární práva:
  - městská práva
  - pozemkově vrchnostenská práva
  - kanonické právo („cizí“)
  - horní právo
  - lenní, viničné (horenské) a d. právo

Landfrýdy (říšské a zemské)

- napodobení božích mírů (Treugae Dei)
- počínaje 12. st. (1103 v Mohuči) do konce 15. století
- zpravidla smlouvy mezi císařem a světskými a duchovními feudály
- hlavní cíl: čelit soukromým válkám (opovědnictví, záští)
- Maxmiliánův „ewigen Landfrieden“
- obdoba i jinde (x Anglie)

České zemské desky

TRADICE ČESKÉHO PARLAMENTÁRIEMU

Specifika francouzského systému práva

- teritoriálně roztržštěné
  - dvě právní oblasti
  - 700 právních distriktů
- v rámci nich jednotné právo pro šlechtice i měšťany

Kanonické právo

- smíšené právo (římské právo + akty středověké církve)
- platí **vedle** práv národních (x římské právo jen zpočátku)
- v manželském a procesním právu nahrazuje práva národní
- jeho význam rostl s postupným vymaňováním církve z nadvlády státní moci (ratione personarum i ratione causae)

Prameny kanonického práva

- Collectio Pseudoisidoriana (pol. 9. st.)
  - = zahájení boje o teokracii
  - přechodný význam
- Corpus iuris canonici (do r. 1917) =
  - Decretum Gratiani (kolem 1140)
  - Liber extra (1234)
  - Liber sextus (Bonifác VIII., konec 13. st.)
  - Clementinae (14. st.)
  - dvoudílné Extravagantes (1500)

Právo absolutistických monarchií

- roste význam královské legislativy
- tendence k unifikaci právního řádu
- tendence k modernizaci práva
- první velké kodifikace
  - vliv římského práva
  - vliv humanismu (a ve střední Evropě i přirozenoprávních koncepcí)

Absolutistické kodifikace

- zahrnující veškeré platné právo
  - Sobornoje uloženiye zakonov
  - Svod zakonov suščestvujuščich 1835
  - Pruské zemské právo 1797
- kodifikace jednotlivých právních odvětví
  - velké ordonance Ludvíka XIV. (1667, 1670, 1673 – civilní proces, trestní proces, obchodní právo)
  - ordonance Ludvíka XV. (1731, 1739, 1741 – testament a darování)
  - středoevropské kodifikace = i později = už základ moderního práva

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

Nadpis kapitoly

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

Nadpis kapitoly